

депресивних станів в мегаполісах є: шум, кольори, архітектурне середовище, спосіб життя в умах постійного «мурашнику» великого міста. Озеленення населених місць – це комплекс робіт із створення і використання зелених насаджень у населених пунктах. Озеленення є складовою частиною загального комплексу заходів із планування, забудови і благоустрою населених пунктів.

Відомо, що людина і природа тісно пов'язані, однак особливості цього зв'язку почали вивчати досить нещодавно. Природа є невід'ємною частиною гармонійного психологічного розвитку людини. Одним з перших взаємопов'язаність формування особистості і природи став вивчати публіцист Річард Лоув. Вивчаючи дитячу психологію та особливості формування особистості в сучасному світі, Лоув сформував термін «синдром дефіциту природи». На базі цього дослідження була написана книга «Остання дитина в лісі», яка широко висвітлює проблеми відчуження сучасних дітей від природного та їх жагу до ізоляції, пояснює наслідки таких змін, серед яких: проблеми збоку емоційного інтелекту, дратівливість, тривожність, незмога протидіяти стресу, психосоматичні розлади [2]. У сучасному світі, де панує галас та метушня, людина прагне спокою та усамітнення. Саме тому з приходом урбанізації суспільство почало прагнути природності. Так в кінці 20 ст. виникає нова течія в архітектурі – інноваційна архітектура. Зелена архітектура – це напрям інноваційної архітектури, який базується на використанні природних форм та поєднанні будівель з навколишнім середовищем.

Список використаних джерел:

1. Радіонова Л. О. Нова норма як детермінанта «віртуального міста». *Габітус*. Вип. 14. 2020. С.70-76.
2. Лоув Річард. URL: [http://loveread.me/books.php?id\\_author=12105](http://loveread.me/books.php?id_author=12105)

## **НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛІ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ВИРОБЛЕННІ ТА ПРИЙНЯТТІ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ**

***РАДІОНОВ Вадим Сергійович***

*здобувач вищої освіти*

*Харківський національний університет*

*міського господарства імені О. М. Бекетова*

Активний пошук нових форм демократії став характерною особливістю сучасної міжнародної політичної думки та практики. Деякі вчені працюють над винайденням і впровадженням раніше невідомих концепцій та типів демократії, тоді як інші звертаються до традиційних концепцій, намагаючись знайти у них раціональні аспекти, які можна вжити для модернізації та адаптації до сучасного суспільства.

Основні питання, пов'язані з реалізацією ідеї демократії в реальній практиці, обертаються навколо того, хто та як повинен володіти владою в демократичній державі. Якщо питання «як» завжди залишається в центрі уваги дослідників, які шукають оптимальні механізми народовладдя, то питання «хто» часто залишається недостатньо вивченим [4, с. 49]. Серед дослідників існують розбіжності у розумінні ролі громадян у політичному процесі, що визначає їх приналежність до різних концептуальних теорій демократії. Теорія партисипативної демократії, також відома як демократія участі, виділяється серед концепцій, які акцентують увагу на громадянині як основному учаснику політичного процесу.

Монографія «Участь і демократична теорія» Керол Пейтмен, авторки терміну «демократія участі», висловлює критику академічної науки за відсутність спроб «включити» партисипативну теорію в контекст сучасного політичного життя. Невдачі відродження основних концепцій класичної теорії у ХХ столітті призвели до того, що деякі дослідники уникали центрального питання ролі участі в політиці. Ранні й сучасні теорії демократії виявились недостатньо проаналізованими за висновками американської дослідниці. Вона вирішила виправити цей недолік, приділяючи особливу увагу ролі та місцю участі в теоріях демократії. Згідно з висновками К. Пейтмен, демократична теорія перетворюється в антидемократичну, втрачаючи акцент на участі пересічної людини та первинній ролі у формуванні політичних якостей кожного індивіда [3, с. 6-7].

Розмовляючи про політичну участь у сучасному розумінні, слід зазначити, що вона почала активно розвиватися в індустріальному суспільстві. За словами Карла Манхейма, в цей період «активізувалися ті верстви та групи, які раніше виконували пасивну роль у політичному житті». Такий радикальний зміщений він описав як «фундаментальну демократизацію суспільства». Раніше демократія вважалася псевдодемократією, оскільки надавала політичне значення лише обмеженим групам у сферах власності та освіти.

Пояснюючи походження цього явища, німецький соціолог вказував, що обмеження духовного розвитку мас не було проблемою для верхів'я, поки еліта могла розраховувати на «тупість мас» як на засіб стримування їхньої політичної активності. Однак із часом реалії індустріального суспільства сприяють активізації мас, а коли вони стають активними у політиці, недостатній рівень духовного розвитку та низький рівень політичної освіти стають проблемою, що важлива для еліти.

З великим оптимізмом на «хвилюючі перспективи радикального розширення політичної участі» в суперіндустріальному суспільстві третьої хвилі дивиться американський філософ та футуролог Елвін Тоффлер. Причому цей «великий демократичний стрибок вперед» – не предмет вибору, а еволюційна необхідність, без якої система не може працювати, так як перехід суспільства на новий рівень складності обтяжує політичний «вантаж рішень», котрий «врешті-решт доведеться розділити через більш широку демократичну участь». Важливим «будівельним блоком політичних систем завтрашнього

дня» повинен бути перехід до «полупрямої демократії» – поєднанню представництва та «партисипації». Телекомунікаційні технології майбутнього «вперше відкривають запаморочливу кількість шляхів для прямої участі громадян в прийнятті політичних рішень».

Учасницька концепція демократії також розглядається ізраїльським політологом Шмуелем Ейзенштадтом в роботі «Парадокс демократичних режимів: крихкість і змінність». Дослідник звертає увагу, що партисипативна демократія характеризується правлінням не вузького елітного прошарку, сформованого з професійних політиків – управлінців та олігархів, а громадян конкретної держави в цілому. Крім цього, вказана концепція підкреслює, що демократія може здійснюватися тільки через активну, можливо непереривну, участь в політичному процесі великих секторів населення. Ш. Ейзенштадт виділяє два розуміння демократії участі: республіканський підхід обґрунтовує важливість відповідальної участі громадян в політичному процесі незалежно від будь-яких обставин і зовнішніх перешкод, тоді як комунітарний підхід розуміє партисипативні відносини ширше, поширюючи їх не тільки на сферу політики та управління, а й на економіку, соціальну інфраструктуру, організацію виробничого процесу і т.д. Участь розглядається як легітимний провідник уявлень про суспільне благо і часто саме по собі сприймається в якості суспільного блага [6].

Один із фундаторів та ідеологів теорії партисипативної демократії, американський дослідник Бенджамін Барбер називає політичне відчуження громадян від участі у прийнятті рішень обов'язковою платою за існування ліберальної представницької системи побудови демократії, яка не відповідає вимогам забезпечення широкої та постійної участі простих громадян в політичному управлінні. Таку демократію він називає «крихка демократія» (*thin democracy*), тобто «крихка», підкреслюючи тим самим деструктивний вплив пригнічення самоідентифікації народу як реального суб'єкта не тільки формування владних структур, але й безпосереднього використання влади [1, с. 255].

Ознаками формування демократії участі є постійна активна громадянська позиція, а не лише епізодичні ініціативи, висунення конкретних вимог до влади, за відсутності адекватної реакції на них – здатність рішуче і невідворотно відстоювати свої законні права. Б. Барбер підкреслює, що демократія участі потребує не тільки реалізації всього спектра форм політичної участі громадянами, що діють в межах певної політичної системи, а й «громадянської підготовки і громадянських чеснот для ефективної участі в обговоренні і ухваленні рішень. Демократія участі, таким чином, розуміється як пряме правління освічених громадян. Громадяни – це не просто приватні індивіди, що діють в приватній сфері, а добре інформовані суспільні громадяни, що віддалилися від своїх виключно приватних інтересів настільки, наскільки суспільна сфера віддалена від приватної. Демократія – це не стільки правління народу або правління мас, скільки правління освічених громадян» [1, с. 257–259].

На переконання американського вченого, подібна «освічена спільнота» формується на основі участі в політичному житті й водночас уможлиблює цю участь; громадянська активність привчає індивідів до громадянського мислення, громадяни надають громадському життю необхідне йому почуття публічності і справедливості. Політична участь трактується як громадянський обов'язок, як ознака політичного здоров'я, як кращий метод забезпечення та врахування індивідуальних інтересів у політичному процесі.

Отже, активна політична участь громадян дає можливість забезпечити баланс публічних інтересів і звести до мінімуму число тих громадян, які будуть виявляти негативне ставлення до законів та рішень чинної влади. Досягнення такого балансу інтересів стає можливим за умови, якщо автономна особа, яка володіє свободою, одночасно усвідомить себе частиною спільноти рівних собі громадян. На цьому, власне, наголошує Б. Барбер, який в основу свого вчення поклав ідею громадянства. Громадянство, як зазначає вчений, – це формування специфічного типу демократичної спільноти, в якій окремі індивіди виступають як активні учасники спільного для всіх процесу політичної участі, які на основі взаємної поваги шляхом переговорів досягають консенсусу. Бути громадянином, зазначає американський дослідник, означає брати участь у певному усвідомленому способі буття, що припускає усвідомлення існування інших осіб і здійснення спільної діяльності разом з ними [1, с. 259].

Як зазначає П. Розанвалон, громадяни дедалі більше придивляються до самої поведінки чинної влади. Вони бажають, щоб їх вислуховували, щоб із ними рахувалися, щоб їхню думку брали до уваги. Громадяни очікують від влади уважного ставлення до їхніх труднощів, щоб влада справді цікавилася тим, чим живуть звичайні люди. Численні опитування, які проводяться по всьому світу, засвідчили, що найбільше люди прагнуть, щоб ті, хто приймає важливі політичні рішення, більше зверталися до людей і були ближчими до них [5, с. 206-207].

Період з другої половини ХХ століття для суспільно-політичних наук та практики державного управління можна окреслити як час активного пошуку нових орієнтирів суспільного розвитку, яких триває й понині. Поступово стає очевидним, що модель суб'єкт-об'єктних відносин, яка базується на визначенні держави як «суб'єкта державного управління» та суспільства, як «об'єкта державного управління», вичерпала себе через неспроможність адекватно реагувати на виклики та ризики сучасності. А в деяких випадках й сама створює ці ризики.

Критична соціальна думка в рамках учасницької та комунікативної парадигми (Дж. Коул, Е. Фром, К. Пейтман, Ю. Габермас, Б. Барбер, К. Макферсон) зміщує фокус дослідження на сферу інтерсуб'єктивності, та переосмислює питання ставлення особистості й суспільства до держави, змістивши акценти на принципи та форми політичної участі громадян у процесі вироблення та прийняття рішень. Держава, для більшості дослідників, вже не виступає єдиним монопольним суб'єктом соціальної ініціативи. Акцентується увага на визначенні рівня та якості політичної системи через

наявність можливостей і реальних механізмів політичної участі, широкого включення громадян у політику.

Саме ці роздуми в західній політико-управлінській науці на рубежі 80-х – 90-х рр. ХХ ст. призвели до переосмислення традиційної моделі державного управління та поширення і визнання нової управлінської моделі, яку об'єднують під загальним терміном «Governance» («New Public Governance», «Good Governance»). У рамках концепції Governance забезпечується перехід від суб'єкт-об'єктних відносин між органами влади та інститутами громадянського суспільства до суб'єкт-суб'єктних, партнерських взаємодій зазначених акторів, створюються можливості для участі населення в управлінні.

Французькі науковці П'єр Мюллер та Ів Сюрель інтерпретують нову управлінську модель як систему правління, в межах якої послідовний процес формування та реалізації публічної політики (визначення суспільних проблем, можливих шляхів їх вирішення і форм практичної реалізації наміченого) більше не є результатом діяльності відносно однорідної і централізованої політико-адміністративної еліти (яка в цьому разі втрачає монополію на визначення когнітивних і нормативних рамок публічної політики), а відбувається за рахунок створення мультирівневого й мультисуб'єктного координаційного механізму, результат роботи якого, завжди неочевидний, залежить від здатності суспільних акторів визначити спільну точку зору, мобілізувати компетенції різної природи й реалізувати дієві способи розподілу відповідальності й легітимізації прийнятих рішень. Американські дослідники та розробники «нового інституціоналізму» Дж. Марч і Дж. Олсен стверджують, що Governance «впливає на інституціональні рамки, в межах яких взаємодіють громадяни й державні діячі та здійснюється політика» [7, с. 6]. Традиційна влада здійснюється спеціально сформованим бюрократичним апаратом; нова – передбачає різноманітні форми участі громадськості: обговорення, ініціативи, збори, слухання, комісії, форуми, робочі групи, круглі столи.

Тим самим, з впевненістю можна стверджувати, що політико-адміністративний концепт «Governance» відповідає принципам партисипативної та деліберативної демократії, вимогам ефективності, відповідальності та відкритості, а також поступово наближає до суспільного самоврядування та більш досконалих моделей демократизації політичної системи України

Суттєвими перевагами залучення громадян до вироблення та прийняття державно-управлінських рішень, їх впровадження у життя, є високий рівень інтелектуальної та практичної обґрунтованості рішень, що приймаються. Оскільки до їх розробки залучається широке коло громадян, які достеменно знають місцеві умови, потреби та прагнення. Тож, важливим позитивним моментом реалізації моделі демократії участі вважається високий рівень легітимності тих рішень, що приймаються за умови її запровадження. Прибічники партисипативної демократії схильні розглядати окремих індивідів як раціональних учасників політичного процесу, тобто вважають, що,

приймаючи те чи інше рішення, кожен громадянин чітко усвідомлює реальні причини, які спонукають його вирішити саме так, а не інакше.

Фундаментальний недолік, який часто відзначається критиками теорії партисипативної демократії, полягає в тому, що вона, фактично абсолютизуючи ідею загального інтересу, таїть у собі загрозу «тиранії більшості». Адже при практичній реалізації багатьох положень теорії демократії участі залишаються відкритими проблеми автономії особистості, свободи індивідуальності, а також проблеми добровільності участі або неучасті в державно-управлінському процесі.

Слід зазначити, що сьогодні більшість теоретиків різноманітних концепцій демократії вже не є супротивниками в пристрасних дебатах щодо важливості участі громадян в управлінні та прийнятті державно-управлінських рішень. Суперечка між ними і прихильниками партисипативної демократії стосується тільки питань масштабу та ефективності такої участі. Інтенсивність і ефективність участі громадян знаходиться в зворотній пропорційній залежності від числа учасників і розмірів території, що підлягає управлінню. По мірі зростання цих показників, ефективність неминуче падає. Це об'єктивний закон, який у практичній площині просто необхідно брати до відома.

Американський політолог Роберт Даль переконливо доводить, що у великій державі не тільки пряма, а й представницька демократія практично неможлива. Американський дослідник формулює закон співвідношення часу і чисельності: «чим більше кількість громадян входить до складу політичної одиниці, тим менше ступінь безпосередньої участі цих груп у прийнятті рішень, що стосуються управління державою, і тим більше прав вони повинні делегувати своїм представникам». Представляється очевидним, що на національному рівні не можливо повністю позбавитися системи представництва.

Звідси випливає висновок, що широка участь громадян в умовах існуючих систем комунікації та територіальних утворень найбільш ефективна на макрорівні соціуму – в межах невеликих територіальних або виробничих спільнот.

Більшість дослідників, в руслі постіндустріальних концепцій щодо майбутнього політичної участі громадян, акцент роблять в основному на всеосяжну роль технологічного прогресу. Але поряд із загальним оптимістичним прогнозом розширення участі громадян дослідники звертають увагу на такі ризики використання технологічних можливостей майбутнього, як створення системи тотального соціального контролю, на зразок поліцейської держави. Кульмінацією цього може стати «сплановане відчуження» громадськості від політики [4]. Хоча інтерактивні системи телекомунікацій уможливають участь громадян у дискусіях з експертами, практичними політиками й співгромадянами, але, зауважує американський політолог Р. Даль, політичні еліти можуть використати технології інтерактивних комунікацій для маніпулювання публікою у своїх інтересах.

Італійський політичний філософ Норберто Боббіо не вірить у гіпотезу майбутньої «комп'ютерократії», яка з часом «унеможливить пряму демократію, надавши всім громадянам можливість подавати свої голоси до електронного мозку». Він зазначає, що кількість законів, які пропонуються на обговорення щороку в Італії (що справедливо для будь-якої сучасної держави), призвела би до необхідності відповідальним громадянам подавати свій голос принаймні один раз на день» [2, с. 110–111].

В руслі цих проблем більш слушно та без емоційних прикрас розмірковував канадський політичний філософ, один із теоретиків демократії участі Крафорд Макферсон. Він наполягав на тому, що «електронний пульт у кожного ліжка» не може забезпечити нам прямої демократії. Бо в даному випадку електронні технології не охоплюють полем зору невід'ємну вимогу, що стосується процесу прийняття рішень: хто повинен формулювати питання? Питання загальнодержавного значення, навіть у найбільш сприятливих обставинах, вимагатимуть постійного переформулювання, і їх неможливо віддати на відкуп народної ініціативи. Формулювання таких питань все одно буде повинна бути доручена якійсь урядовій структурі. Канадський дослідник слушно зазначає, що «ми не можемо обійтися без обраних політиків. Ми повинні покладатися, хоча і не виключно, на непряму демократію. Проблема ж у тому, щоб змусити обраних політиків бути відповідальними».

Важливо відзначити, що в концепції партисипативної демократії важлива роль відводиться підвищенню освітнього та культурного рівня населення, широкому залученню до участі у здійсненні політики саме освічених громадян. Вочевидь, достатній рівень громадянської культури в суспільстві стає своєрідним запобіжником маніпуляцій та дискредитацій громадських ініціатив як таких. На думку Б. Барбера, бути громадянином – це «брати участь у певному усвідомленому способі буття, що припускає усвідомлення існування інших і залучення до спільної діяльності разом з ними». За відсутністю такої мотивації до громадянської участі, а отже і громадських ініціатив, маємо бездумний консенсус та однорідність, примусовий конформізм, зрештою – унітарний колективізм, «що задушує громадянство й незалежність, від яких залежить політична активність» [1, с. 261].

Таким чином, розкриття теоретико-методологічних основ предмету дослідження дозволило з'ясувати, що концепція партисипативної демократії якнайкраще переконує та обґрунтовує конструктивну роль громадян у вироблені та прийнятті державно-управлінських рішень як фактора підвищення ефективності та удосконалення управлінських методів. Демократія участі визначає участь громадян як одну з найважливіших елементів політичної системи та передбачає існування багатьох міжвиборчих інституційних каналів впливу на процес ухвалення широкого спектру державно-управлінських рішень на центральному, регіональному і місцевому рівнях.

Широка участь громадян в умовах існуючих систем комунікації та територіальних утворень найбільш ефективна на макрорівні соціуму – в межах невеликих територіальних або виробничих спільнот. Політична участь

громадян є механізмом самовдосконалення людини, що в перспективі підвищує рівень компетентності та освіченості громадян. Забезпечення участі громадськості в процесі формування державної політики через практику залучення громадськості дає спосіб перевірити вірність знань, які існують всередині державного інституту, і спосіб задіяти знання, досвід, інтелектуальний та творчий потенціал, який існує у позаінституційному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу // Демократія: Антологія; [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. Київ: Смолоскип, 2005. С. 254–262.
2. Боббіо Н. Майбутнє демократії // Демократія: Антологія; [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. Київ: Смолоскип, 2005. С. 105–119.
3. Грозицька Т. Ю. Теорії демократії в сучасній американській політичній науці: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» Одеса, 2000. 16 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50595031.pdf>
4. Радіонова Л. О. Інституційне забезпечення безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні / Місто. Культура. Цивілізація: матеріали V міжнар. наук.-теор. інтернет-конф., Харків, квітень 2015 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. С. 97–111.
5. Розанвалон П. Демократична легітимність: безсторонність, рефлексивність, наближеність; [пер. з фр. Є. Марічева]. Київ: Вид. дім «Киево-Могилянська Академія», 2009. 287 с.
6. Эйзенштадт Ш. Н. Парадокс демократических режимов: хрупкость и изменимость // Полис. 2002. № 2-3.
7. March J. G. Democratic Governance / James G. March, Johan P. Olsen. – New York : Free Press, 1998.

## **АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАНЬ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

***СІЛАЄВА Анастасія Миколаївна***

*здобувачка вищої освіти*

*Харківський національний університет  
міського господарства імені О. М. Бекетова*

Регіональний розвиток – це процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах; а державна регіональна політика традиційно розглядається як комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розробку та реалізацію ефективних механізмів управління економічним, соціальним, культурним та екологічним розвитком регіональних систем на основі узгодження регіональних та державних